

že referát postrádal výraznější propojení teoretických poznatků a praktických zkušeností jednotlivým teoretickým konceptem pracoviště jako významného socializačního pole.

O. Bakoš se ve svém vystoupení věnoval *problematické mládeži a masové komunikaci*, a to zejména výkladu dnes již tradičních otázek: nahodilosti působení masových prostředků, převahy pasivního přijímání jejich obsahu a forem — zejména mládeží, nedostatečnou citovou a rozumovou vybaveností mládeže pro působení massmedií, závislostí stupně zážitku na věku aj. Referát O. Bakoše vyvolal živou polemiku, v níž byl vysloven i nesouhlas s autorovým přístupem.

Řada zajímavých postřehů, poznatků, názorů a nových přístupů byla vyslovena v diskusích k jednotlivým referátům. Zúčastnili se jich vedle uvedených referentů např. J. Pašiak, M. Marušiak, prof. Schubert, prof. Topolský, J. Šiklová, K. Prudký, J. Vítěčková, P. Ondřejkovič, K. Suran, G. Mikšová, M. Kubičková, L. Šilhánová a jiní.

Seminář potvrdil, že sociologie mládeže na Slovensku nabírá dech nejen k širší inventarizaci dosavadních teoretických a praktických poznatků, ale i k prohloubení vlastních přístupů.

Miluše Kubičková
Libuše Šilhánová

Třetí směr současné francouzské sociologie

Je otázkou, zda vývoj francouzské sociologie prodělal po druhé světové válce jen svou renesanci nebo zásadnější nástup nových směrů. Otázkou také zůstává, do jaké míry je přirozená a bezděčná současná snaha zachovat kontinuitu se sociologickými velikány vlastní minulosti a rozvíjet tak originální francouzskou sociologii ve spojení se snahou odpovídat na aktuální otázky současného života aktuálně, to znamená i s pomocí metod odjinud a zkušeností odjinud. Nesporná je však skutečnost, že francouzská sociologie se v posledním dvacetiletí stále výrazněji soustřeďuje na seriózní a hlubkové řešení problémů vlastní společnosti. Je to zároveň snaha o větší a účelnější konkretizaci vědeckého zkoumání. Snaha přirozená a důvodná i tehdy, když poněkud postrádá systematickosti a vnitřní koordinaci. Pro Francii poválečných let je možná tak charakteristická, jako exploze empirických výzkumů pro předválečnou Ameriku. Je typické, že Francouzi vybrali cestu komplexního a syntetizujícího přístupu v rámci omezené územní lokality za cenu nižších nároků na zobecnitelnost výsledků zkoumání a za cenu vystavování se kritice preciznosti empirických údajů. V oblasti experimentu inklinují spíše k experimentu myšlenkovému než praktickému, i když se vyhýbají složitým dedukcím principů vlastním německému duchu. Francouzi objevují raději překvapující a zajímavé než podstatné fenomény skutečnosti, ale operují s nimi takovým způsobem, že nakonec vytvoří expresivní obraz skutečnosti v její totalitě. To ovšem neznamená, že moderní francouzská sociologie se vyhýbá empirii. Praktické zaměření na potřeby společnosti si naopak vynucuje stále více te-

rénních výzkumů a hromadění zkušeností přináší i cenné poznatky metodologické. Rozvíjení nových metod není ale nikdy samoúčelné. To spíš najdeme metodologické mezery vyplněné imaginací, i když lze soudit, že vývoj směřuje ke zdůrazňování a upřesňování metodologických postupů — ať už ve smyslu epistemologického přístupu, ke kterému inklinuje značná část metodologů, nebo ve smyslu rozpracovávání a zdokonalování výzkumných technik. Starší generace sociologů preferuje spíše psychologizující technizaci, mladší sociologové (i když, jak se zdá, ne ti nejmladší) mají snahu realizovat se i na poli exaktních matematických postupů.

Tyto úvahy, domnívám se, do značné míry potvrzuje redukce francouzské sociologie posledních zhruba dvaceti let do tří proudů podle Jean-Daniel Reynauda:

1. První proud vychází z tradice společenského dějepisu a zeměpisu a z politologie. Opírá se o solidní základnu univerzitní tradice, o slušnou dokumentaci i sbírku průzkumů a metodologických příkladů. Tento proud demonstrovuje těsné pojítko mezi historií a geografii na jedné straně a sociologií na straně druhé, ale zároveň dynamickou snahu druhé strany o osamostatnění, o vybudování vlastní základny, která by byla stejně dobře vybavená a společensky užitečná, jako po staletí nashromážděné zásoby tradičních společenských věd.

2. Druhý proud je filosofický a ideologický a je rovněž tradiční, i když poněkud jiným způsobem. Nejen že sociologie bývala součástí filosofického studia na univerzitě, ale její francouzští zakladatelé — filosofové ji formulovali spíše jako sociální doktrínu v rámci svého filosofického systému než jako samostatnou vědu. Často přecházela a dosud přechází do společenské kritiky, inspirována marxismem. Moderní tendence k empirickému ověřování tuto snahu spíše obnovují a zesilují. Sociologie je mimo jiné polem, na kterém se stýkají literáti a filosofové se sociologií a ekonomy. Je polem „intelektuálních transformací“.

3. Třetí proud vychází z naléhavé potřeby přímého studia společenských problémů současné Francie. Téměř výlučná koncentrace na francouzskou problematiku je vynucena nadměrnou bohatostí sociálních konfliktů. Nejdříve v ozvěnu rychlých změn a zároveň velkých retardací, později v atmosféře nezdravé stagnace a ještě později v klimatu narůstání mzdových problémů, konfliktů pracovních vztahů, potíží urbanizace, přeměny venkova a zemědělců. Stále se měnící situace volaly po rychlých a účinných diagnózách, po sociologických radách odborům, zaměstnaneckým asociacím, vedení administrativy.

Tato poslední „moderní“ sociologická orientace byla již u základů mnoha poválečných ústavů se sociologickou náplní a postupem času sílila i v tradičních univerzitních zařízeních. Vývojově poslední směr se stal prvním podle intenzity zájmů sociologů i podle potřeb společnosti.

Jedním z nejvýraznějších nositelů a iniciátorů této orientace je Středisko sociologických výzkumů (Centre d'Etudes sociologiques) při Národním ústředí vědeckých výzkumů (Centre national de la Recherche scientifique), které vzniklo v r. 1946. Původně šlo o skupinu pracovníků (v r. 1946 dva, v r. 1948 šest zaměstnanců, pak značnější rozšíření na počátku šedesátých let), kteří pod vedením profesora George Gurvitche začali studovat společenské fenomény novými pozorovacími technikami a analýzou získaných informací. Původní tendenci v podstatě sledovalo středisko i později, po svém rozšíření, pod vedením George Friedmanna (od r. 1949 do r. 1951), Maximiliena Sorreho (1951–1956) a Jeana Stoetzela (1956–1968). Vývojovou kontinuitu v zásadním směřování k řešení aktuálních a praktických problémů vlastní společnosti, i kontinuitu personální a do značné míry i kontinuitu konkrétních výzkumů sleduje středisko i v současné době pod vedením Raymonda Boudona. Přítomné období je poznamenáno snahou o větší záměrnost a systematictost v reagování na potřeby společnosti a snahou o silnější vzájemnou návaznost jednotlivých prací, o tematickou i organizační koordinaci v rámci ústavu a částečně i mimo něj. Externí spolupráce je záměrně orientována na ústavy, které sledují nejen podobné cíle, ale i podobné cesty. Jsou to především Laboratoire de Sociologie industrielle, Centre d'Etudes des Communications de Masse, Centre de Sociologie européenne, Institut des Sciences sociales du Travail a Laboratoire de Psychologie sociale. Analogické mimoparížské ústavy, se kterými Centre d'Etudes sociologiques rovněž spolupracuje, jsou v Toulouse, v Aix-Marseille, v Bordeaux a ve Strasbourg.

Z tradičních školních zařízení navázala na novou orientaci především šestá sekce L'Ecole pratique des Hautes Etudes při Sorbonně, která je věnována vědám společenským a ekonomickým. Profesori této školy, kteří vedou spíše praktické semináře než kursy přednášek, jsou vesměs pracovníky Centre d'Etudes sociologiques nebo některého jiného ze jmenovaných pracovišť.

Z potřeby „třetího směru“ v sociologii vznikla i řada časopisů. Z nejvýznamnějších lze jmenovat: Les Cahiers internationaux de Sociologie (vychází od r. 1946), L'Année sociologique (od r. 1949), Les Archives de Sociologie religieuse (od r. 1956), les Cahiers d'Etudes de l'Automation et des Sociétés industrielles (od r. 1963), Sociologie du Travail (od r. 1959), la Revue française de Sociologie (od r. 1960), Communications (od r. 1961) a další.

Důraz, kladený na pragmatické zaměření sociologického zkoumání, se projevil také ve výchovných snahách. Počátkem šedesátých let se začaly objevovat zevrubné učebnice a příručky, jejichž koncepce rovněž odráží preferenci „třetího směru“. Namátkou lze jmenovat sborníky: *Traité de Sociologie* – řízený G. Gurvitchem (1958), *Traité de Sociologie du Travail* – řízený G. Friedmannem a P. Navillem (1961–62), *La Psychologie sociale* od R. Davala, F. Bourricauda, Y. Dela-

motte a R. Dorona (1963–64), *Le Vocabulaire des Sciences sociales* od R. Boudona a P. Lazarsfelda (1965), a další.

Které společenské aspekty a které sociologické domény byly a jsou vybírány pro praktická zkoumání? Co je konkrétní náplní „třetího směru“ francouzské sociologie?

Zdá se, že dominantní oblastí od samého počátku je zjišťování a analýzy postojů ve sféře politické a ekonomické. Tyto výzkumy, vyvolané bezprostřední potřebou řídících administrativních a hospodářských pracovníků, mají dva zásadní důsledky: rozvinuly specifickou metodologickou oblast na rozhraní sociologie a sociální psychologie a získaly sociologii společenskou nepostradatelnost a prestiž. V souvislosti s těmito pracemi probíhají experimenty s malými pracovními skupinami, řešící hlavně otázku rozhodování, vedení a kontroly skupiny. Psychosociologické výzkumy zasahují do různých meritorních oblastí, které budou dále uvedeny.

V rámci praktické orientace nachází své významné místo sociologie politiky. Lze ji dělit na dvě odvětví: jedno zahrnuje volební studie, druhé analýzy politických systémů.

Značně velkou a v poslední době spíše se stupňující než klesající pozornost zaujímá již dlouhá léta sociologie náboženství. Od klasické metody analýzy dokumentů začínají jednotliví reprezentanti tohoto odvětví přecházet na výzkumy v terénu (hlavně výzkumy organizací a zařízení katolické církve) s použitím matematicko-statistických metod.

Industriální sociologie se intenzivně rozvíjí od r. 1950. V jejím širším rámci dominují studie z oblasti sociologie práce, masových komunikací, teorie organizací a analýzy pracovních vztahů. Část sociologů je inspirována historicky a zabývá se charakteristikami sociálních hnutí a problémy rozvoje, část inklinuje k sociologii ekonomiky. V posledních uvedených odvětvích hraje značnou roli marxistická inspirace, i když marxisté v současné době netvoří samostatnou školu ani skupinu. Vliv marxismu se objevuje zejména v kritických studiích o problémech kolonialismu a o společenském vývoji.

Relativně málo je zastoupena sociologie rodiny, která má své pracovníky a své výzkumy převážně mezi demografy.

Vzestupnou tendenci lze objevit u sociologie vědy, i když většina úkolů řešených v současné době v této doméně se zabývá poněkud jednostranně buď problémem vědeckých organizací nebo otázkou institucionalizace vědeckých novinek.

Intenzivní rozvoj však prodělává sociologie venkova, která vedle lokálních průzkumů monografickou procedurou začíná provádět rozsáhlá statistická šetření i mezinárodní komparativní výzkumy. Nejzajímavější jsou však dílčí studie o změnách společnosti venkova, způsobených technickými, právními a jinými komponenty života na vesnici. Tyto studie vedou jednak k postupnému odhalování mechanismů globálních změn, jednak k systematickým komparacím venkovských lokalit vymezených druhem společenských vlivů.